

העלון לעזרך התורני

בסייעתא דשמיא

פרשת יתרו • גליון 3

שיחת עורכים

מתוך דיון שעלה בפורום לעורכים תורניים 'הכתב והמכתב'

מה עושים עם תוכן ברמה נמוכה

בזמן האחרון עלה בפורום דיון מאד מעניין וחשוב בעולם העריכה התורנית. לעתים עלול העורך להיתקל בחומר לא ברור, או שנראה שהדברים שכתב המחבר אינם מבוססים כלל, ולעתים אף סותרים דברי ראשונים או אחרונים, ולפעמים עלול להיתקל אף בדברים שהם ממש מתחת לכל ביקורת ואינם ראויים לעלות על מכבש הדפוס. דבר זה עלול לקרות גם במקרים בהם העורך עבר על החומר מלמעלה לפני תחילת העבודה, כיון אינו דומה מבט מהיר למבט עיוני, ולפעמים תוך כדי עבודה הוא שם לב לדברים שלא שם ליבו עליהם בתחילה.

השאלה היא מה אמור לעשות העורך. מצד אחד עליו לומר לעצמו, זה העבודה שקיבלתי ומכיון שתפקידי לערוך את החומר, עלי לעשות כל מה שביכולתי לעשות עד מקום שידי מגעת, שהרי אין ביכולתי למחוק דברים שכתב המחבר. אולם מאידך גיסא שמא עליו לומר 'איך אני יכול להוציא מתחת ידי דבר שאינו מתוקן' ואולי עלי להעיר את תשומת לב המחבר שעליו לתקן ולמחוק את הדברים הבעייתיים, אך מצד שלישי הוא חושש מכך שמא זה יקלקל את היחסים בינו ובין המחבר, וכך יפסיד את הפרוייקט עליו הוא עובד.

נדגיש שכאשר הענין נסוב על הלכה למעשה בוודאי שהדבר חמור שבעתיים ועל העורך לחשוב היטב מה עליו לעשות, אולם אם הדברים הם דברי מוסר ואגדה שאינם נוגעים להלכה למעשה, כאן השאלה יותר בקטע הפרקטי מה לעשות.

אחד העורכים העלה, שמא המחבר שכתב את הדברים מעוניין דווקא שהעורך יפנה את תשומת ליבו לדברים כגון אלו, ואדרבה גם בשביל זה הוא הביא את זה לעורך שיסדר את הדברים. ועוד אחד כתב את הדברים ממבט שונה, שבדברי אגדה ניתן לקחת את המאמר חז"ל שהוא בסיס המאמר ולהסיק את הדברים הבעייתיים לשולי המאמר ולשלב אותם בצורה הראויה להם. והוסיף, שלאחר שבדיון הוה עובדא, הגיש את הדברים לפני המחבר הוא אמר לו בצורה מכבדת 'שמא לא הבנתי את דברך כראוי', ותמיד המחבר היה מרוצה מסידור הדברים.

אולם יש מי שכתב שיש מקרים בהם המחבר מתעקש על דבריו ובטוח שהינם דברים חכמים במיוחד, ובהם אין מנוס מלכתוב את הדברים כהווייתם, במקרים כאלו עדיף לכתוב את דברי המחבר בלי שום שינוי ותוספת, כך שזה לא יהיה תלוי על כתפי העורך.

במקרים מאד מסוימים [תלוי באופי של המחבר], ניתן להציע בפניו בצורה מכבדת את הטעון תיקון, ולתת לו כמה אפשרויות של ניסוח וסגנון המאמר שיבחר מביניהם. [כאן המקום לציין, שבאופן כללי בעולם העריכה לעתים קרובות על העורך להיות סוג של 'פסיכולוג' של הלקוח ולהבין מה הוא רוצה, איך לדבר אליו ואיך לרצות אותו...].

יש מי שכתב, שמצד ההוגנות וכן כדי לצאת ידי חובה כלפי שמאי שלא להוציא תחת ידי העורך דבר שאינו מתוקן, יש לציין את ההערות [כמובן בצורה מכובדת] בהערת סקירה.

ויש אחד שכתב כך: גם אני חוויתי וחווה דברים כאלה. אני חושב שווארטים ברמה נמוכה, דברים שקשה למצוא בהם היגיון בין הרישא לסיפא, בין הקושיא לתירוץ, או ראיות והשוואת דברים שאינם קשורים כלל וכלל. דברים שהעורך סבור שזה ביוזם להדפיס אותם בכגון דא, אני משתדל להכניס קצת היגיון וטעם בדברים, עד כמה שאפשר. בסופו של דבר יש גבול כמה אני יכול להיות אחראי על שימור כבוד המחבר. אני מנסה לעשות את עבודתי נאמנה, ולהוציא את דבריו בצורה הראויה, עד כמה שניתן.

והוסיף וכתב: הכוונה לדברים שכולם מסכימים שהם דברים שכפי שהמחבר כתב אותם - אסור להדפיסם. במקרים אלו, באמת קשה מאוד לערוך ולתקן. בפרט כאשר כל הווארט, נשמת הסוגיא, בנוי על קשקוש הסותר את עיקרי האמונה. ואז אני נאלץ לחפש מילים חלופיות, לעדן את הנוסח, לכתוב דברים המשתמעים בתרי אפני. [וחשוב לדעת שלפעמים המחבר כותב בסגנון מסוים, והוא עצמו לא מתכוין לדברים כפשוטם. אלא סוג של שימוש בביטויים שהורגל בהם, וזהו לימוד הזכות שלי עליהם...].

נקודה נוספת שהאיר אחד העורכים, שצריך להבחין ולשים לב בין דברים שהעורך לא מקבל על דעתו ואינו מבין כיצד יתכן לומר דברים שכאלו, אך צריך לתת את הדעת שאין זה אומר שהדברים אינם לגיטימיים, [וכן גם הוסיף עורך אחר, שקרה לו כמה פעמים שחשב על דבר מסוים שהוא חסר כל בסיס ואחר העיון מצא שיש לזה אכן מקור מוסמך], לבין דברים שהם טעויות בעצם כמו שיבוש והמצאת חז"ל"ם וכדומה שעליהם נסובים הדברים כאן.

ונסיים במה שכתב אחד העורכים בהומור: למה תבוא בטענות? ספרים מלאים בדברי אמת לא חסר. הוא בכל זאת רוצה לשמור על ייחודיות ... אמנם גם שטויות לא חסר אבל שטויות יכולות להיות לכל מיני כיוונים .. אמת יש רק אחת....

העלון מופץ בעז"ה ביום רביעי בערב. ניתן לשלוח תגובות על הנכתב בגליון עבור מדור 'תגובות הקוראים', עד יום **שני** בשעה 9

בערב. תגובות שישלחו לאחר מכן לא יתקבלו במערכת.

מדור 'במת ציבור' מיועד לכל עורך המעוניין להאיר ולהעלות נושאים ורעיונות שבדאי שציבור העורכים יתנו עליהם את דעתם. דברים למדור זה ניתן לשלוח עד ליום **ראשון** 9 בערב. תגובות שישלחו לאחר מכן לא יתקבלו במערכת.

אין המערכת מתחייבת להכניס כל תגובה שהיא, והדבר נתון לשיקול המערכת.

כתובת המייל עבור המדורים הנ"ל: alon.lorech.t@gmail.com

<<< להצטרפות לרשימת התפוצה יש לשלוח מייל ל: alon-lorech-hatorani+subscribe@googlegroups.com >>>

משולחן עורך

ספ"ט

אסתטיקה בעריכה

לעיתים אפשר לראות ספר שהושקעה בו המון מחשבה; התוכן ברמה גבוהה, הוא כתוב בצורה מרתקת, וגם המלל עצמו איכותי ומהנה. אבל טעות אחת קטנה, הורסת הכול. מהי אותה טעות? הקורא אולי כבר שכת. הוא לא יידע להגיד לך מה הפריע לו, אבל את החשק לקרוא את הספר הוא כבר איבד. הספר לא מוצא חן בעיניו. מה גרם לכך?

אני מדבר על תחום ה"אסתטיקה". אסתטיקה פירושה יופי. יופי חיצוני. לא איכות התוכן, וגם לא איכות הכתיבה. אלא פשוט היופי החיצוני שהטקסט משדר.

מלבד התוכן הכתוב, לכל ספר יש משהו שהוא "משדר" לקורא. יש את התוכן ואת הסגנון והאווירה, אבל יש גם משהו מעבר, מעין הכרזה על כך ש"אני ספר מקצועי". "אני ספר מושקע שעבר ביקורת קפדנית, ואין בי רבב".

מה הכוונה אסתטיקה? זה יכול להתבטא במגוון דרכים. זה יכול להיות טעות כתיב אחת – שולית נורא, אבל תמיד נורא בולטת. לחילופין זה יכול להיות שימוש לא נכון בביטוי מסוים, או בהקשר הלא נכון, או שימוש לא נכון או לא מדויק בסימני פיסוק. יש גם דברים מינוריים יותר – כמו שימוש לא נכון ברווחים בסביבת סימני פיסוק (קו מפריד בא בין שני רווחים! לא מוסיפים רווח לפני סימן שאלה!), או אפילו סתם שני רווחים שהשתרבו למקום אחד. כל דבר קטן כזה ייראה לחלק מהאנשים כדקדוקי עניות וחסרי חשיבות לחלוטין, אבל האמת היא שחשיבותם רבה מאוד למכלול השדרים שהספר אמור לשדר.

מלבד איכות מהותית, ספר חייב לשדר גם איכות ומקצועיות אסתטית. אחרת הספר ייתפס כרשלני ולא מקצועי. ייתכן שאכן חלק נכבד מהקוראים לא ישים לב לטעויות קטנות אלו, ואולי אף לא יהיה לו כלל מושג על כך שהן טעויות. אבל שיהיה ברור לכם, שיש מספיק קוראים שיודעים ומכירים בטעויות אלו, ואת הקוראים האלו אתם תאבדו כבר מהעמוד השני.

דברים אלו רלוונטיים לשני קהלים: ראשית לקהילת העורכים, שידעו להעריך נכונה דקדוקים אלו, ולדקדק בהם (וללמוד אותם). אבל חשוב מכך – לקהילת הכותבים והמציאים לאור. מי שמוציא ספר לאור ומעוניין שאנשים ייהנו ממנו, עליו לדעת שדקדוקים ודקויות אלו אינם דבר של מה בכך, הם אינם סתם תיקונים שהעורך הטרחן דאג להוסיף לשלל השינויים, אלא חלק חשוב ביותר מתהליך כתיבת הספר.

על הכותב לתת את המשקל הנכון לעריכה נכונה ומלוטשת, ולא לזלזל בדברים שלכאורה נראים כשוליים וחסרי משמעות. הם אולי שוליים, אבל אינם חסרי משמעות כלל וכלל.

נכתב על ידי הרב שמעון מרילום.

הרחורים מותרים

הפרשה בעין העורך

ספ"ט

פסוק לי פסיק

נרות נשמה יצטרכו המצרים כעת, שהרי אין בית שאין בו מת.

כשאך הפציע הבוקר והגיעה הבשורה שיוצאים ממצרים, עולמו של נחום חרב עליו, מי יהיה על המפעל שהקים בעשר אצבעותיו? הרי כשיש עמוד אש מי צריך נרות?!

ועל זה העידה לנו התורה, 'ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחום' – נחום סירב לצאת ממצרים, יצר הממון גבר עליו.

הגביר אחוז התפעלות מלמדנותו המופלגת של הבחור, לחץ את ידו בהתרגשות, ובאותו מעמד נחתמו התנאים.

והמוסר השכל?

מי שלא יודע לפסק נכון, כנראה גם אינו יודע לקרוא! האמת שאמירה זו נחרצת מדאי, אבל אין ספק שפיסוק נכון, לא בלבד שהוא תורם לבהירות והבנה של הנכתב, אלא שבמקרים רבים פיסוק לא נכון גורר בעקבותיו הבנה שגויה.

הבה נציג כמה דוגמאות:

ראשית, נציין את דברי הגמ' לגבי מקראות שאין להם הכרע, שבעקבות כך משתנה ביאורם: איסי בן יהודה אומר, חמש מקראות בתורה אין להן הכרע, שאת, משוקדים, מחר, ארור, וקם (יומא נב, עיי"ש ספקות נוספים).

מקרה אחר נוגע לנוסח התפילה בו נחלקו הפרשנים. בתפילת ערבית אנו אומרים: 'א-ל חי וקיים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד', הפרישה (או"ח ס' רלו סק"ג) כתב, מילת תמיד נמשך לדלעיל 'אל חי וקיים תמיד, ימלוך עלינו', ואילו המגן אברהם (שם סק"ד) כתב, שיקראו מלת תמיד למטה, 'תמיד ימלוך' – שבה שהקב"ה ימלוך לעולם.

נכתב על ידי הרב אברהם דיקמן.

תגובות הקוראים

ספ"ט

יפה מאד מאד!

אהבתי מאוד את המאמר על סגנון, מי הכותב וכן של שאר המאמרים? כדאי לכתוב את שם הסופר, זה משדר אמינות ואיכות.

אליהו ב.

תגובת המערכת: אכן החל משבוע זה ואילך, יהיה כתוב את שם הכותבים תחת המדורים.

כל כך מדהים.
בפרט המדור של "הפרשה בעין העורך".
ממש תוכן עשיר ומחכים.

טל בן ציון י.

תודה רבה על העלון משובח ביותר
נהניתי לקרוא את מה שכתבתי בעבר
בקבוצה בתוך העלון.

יצחק ז.

האם העלון מיועד אך ורק לקבוצת העורכים, או שאפשר להפיץ אותו גם באתרים של עלוני פרשת שבוע לדוגמא?

פאר ה.

הודעה חשובה: מכיון שהתקבלו במערכת כמה שאלות השבוע, האם אפשר להפיץ את העלון הלאה ולהעלותו לפורומים שונים וכדומה.
רצינו להודיע ולהבהיר, שאדרבה ואדרבה! נשמח שהעלון יופץ בכמה שיותר מקומות! יישר כח לכל טובי העין שמפיצים את העלון לידידיהם ומכריהם וכן בפורומים שונים.

זמן ועט

סג

חומר או קודש

כך סיפר הגאון רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל (בעקבי המועדים עמ' קנג): מעשה שהיה בבחור שלמד בתיכון ורצה להתקבל לשיבת חברון, וכשבא להיבחן אצל הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל אמר הבחור, "זה החומר שלמדנו למבחנים". נזעק רבי יחזקאל: "גמרא זה לא חומר! חומר זה חומרות, אבל על גמרא שאלו דברים שבקדושה – לא שייך לומר חומר! הגמרא זה דבר חי, ורק בנגרות, בפזיקה וכדומה שייך לומר חומר" ... ומעניין לציין שעל הגאון רבי אהרן יהושע צוקר זצ"ל סופר (מוסף ש"ק פרשת ויקהל תשפ"ד), שכאשר היה שומע בביתו את המילים "ללמוד חומר" היה מתקן מיד ואומר "קודש", עד שמצא שמרן הרב מטשעבין קרא לכך "חומר", ואז הפסיק להעיר על כך.

במה דברים אמורים?

לעיתים מגיעים לפני העורך חיבורים מתורגמים ומשנתם של גדולי ישראל מדורות עברו, כשעליו להקביל את הדברים ביסודם, ללמד, לחקור ולעמוד על טיבם כדי להדירם כדבעי. אכן היסוד היא צורת הגישה אל הלימוד וזווית הראייה שממנה מביטים על ספרי הקודש של עם ישראל בעת חקירתם. יש לגשת לכך בחרדת קודש ומתוך יראת שמים, לדעת כי לא תמיד מחשבותינו כמחשבותיהם, ואין זו עוד "עריכה לשונית" גרידא.

לימוד התורה שונה בתכלית, כרחוק מזרח ממערב, מלימוד חכמות אחרות – חשובות ככל שתהיינה. את לימוד התורה אופפת קדושה עליונה ורוחנית, ומטרתו אינה להגיע בכל מחיר לכדי הסקת מסקנות ברורות, אלא לעשות את רצון הקב"ה שבשעה זו מתקיים על ידי לימודו. "תורה לשמה" זהו הייעוד, וגם אם הדרך המובילה לתכלית זו אינה כל כך "לשמה", זה עדיין המסלול המוגדר והברור. משכך, לעריכת וההדרת דברי הקדמונים עלינו לגשת ביראת קודש, מתוך הבנה כי נדרש מאיתנו להבין את דבריהם, וזה אינו "חומר" אלא "קודש". ממילא, ההבדל היסודי יבוא לידי ביטוי במקום שבו תהיה קושיא על דברי המחבר, כיצד ייתכן דבר זה, באיזו לשון ובאיזה ניסוח.

העריכה בהלכה

סג

זהירות במלאכת הכתיבה (2)

הרואה מאמר רעיון או חידוש בספר פלוני, ולדעתו שטות כתב המחבר, ואף נראה שטעה טעות חמורה, מורה הלכה שלא כדיון וכדומה. האם מותר לו להראות זאת לחבירו, או שמא יש כאן איסור לשון הרע? עוד יש לשאול, האם מותר לצטט בספר מדברי פלוני אלמוני, ולדחות את דבריו בטוב טעם ודעת, ועוד לכתוב מילים נוקבות, לחדד ולהעיר את תשומת לב הלומד, שאין דברי הכותב נכונים?

וביותר, שהרי מצאנו שהראב"ד כותב על הרמב"ם מילים קשים ביותר, כגון 'דברי הבל' וכדומה, ובהלכות קרבן פסח (פ"י הל' יא) כתב וז"ל, א"א בחיי ראשי וכו', ואם אזכה ואוכל פסח ויביא לפני כזה הייתי חובטו בקרקע לפניו, עכ"ל. וכן מצאנו שהרמב"ם בפרשת ויגש (בראשית מו, טו) כתב על האבן עזרא 'זהב רותח יוצק בפי החכם הזה', וכן רואים שהרא"ה כותב בחריפות נגד הרשב"א בספרו בדק הבית על תורת הבית, ובהקדמה לספר כתב, שנראה שלצורך רווח ממוני הוציא את הספר, והרשב"א משיבו במשמרת הבית בחריפות יתירה.

תשובה: א. אם מטרת פירסום דברי הכותב, הם לתועלת כדי להרחיק את דעתו, וכדי שלא יטעו בדבריו, מותר לפרסמם, כיון שיש תועלת בכך. אך אם אין תועלת בכך, כגון טעות דפוס לא מהותית או בסגנון וכדומה, ומטרת הפרסום היא לצחוק על המחבר, או לזלזל במכון כל שהוא, יש בזה איסור גמור של לשון הרע.

ב. מה ששאלנו על לשונות הראשונים, כבר כתבו הפוסקים, שמטרתם היתה כדי להרחיק את דעתם, וכדי שלא ילמדו מדבריהם, ולכך הראב"ד כתב בלשון קשה נגד הרמב"ם, וכדומה, ואין כוונתו ח"ו לזלזל ברמב"ם, אלא הוא רק כתב בלשון שמרחיקה את דבריו מכל וכל. אבל לזלזל בכותב מסויים, זה איסור חמור, כפי שהאריך בדבר בספר ל"הפץ בחיים" (חלק ב' סימן כ"ג).

וגוסיף, שבסוף מסכת בבא בתרא (קעה:) מביאה המשנה מחלוקת בין רבי ישמעאל לבן ננס, בדיון החונק חבירו בשוק וכו', ומסיימת המשנה, שרבי ישמעאל אמר, הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן והן כמעין הנובע, והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס, הרי שרבי ישמעאל שיבחו וקילסו. והגמ' אומרת (שם קע"ו, א'), שאע"פ שקילסו רבי ישמעאל לבן ננס, הלכה כרבי ישמעאל.

אמר על כך הגאון רבי יוסף שאול נתון זצ"ל בעל ה"שואל ומשיב", שקי"ל (עירובין יג:) שהטעם שהלכה כבית הלל, מפני שהיו מקדימים דברי בית שמאי ורק לאחר מכן הם היו חולקים עליהם, כלומר; מי ששומע את השני, ומעריך אותו ומחשיב אותו, ושוב חולק עליו, הלכה כמותו, כי ניתן לסמוך עליו שהבין את הצד השני ואע"פ"כ סובר שאין הלכה כמותו. וכך היתה מעלתו של רבי ישמעאל, הוא קילס את בן ננס, הוא החשיב אותו העריך את מעלתו, הפנה אליו תלמידים אצלו ראוי ללמוד דיני ממונות, אך להלכה חלק עליו, לכך הלכה כרבי ישמעאל.